

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Iran 2007

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Kränkningarna av de mänskliga rättigheterna i Iran är omfattande och förefaller öka. En klar försämring har skett de senaste åren, särskilt vad beträffar yttrandefrihet, verkställande av dödsstraff, ökad förföljelse av intellektuella, studenter och oliktankande samt tortyr i fängelser. Irans etniska och religiösa minoriteter fortsätter att diskrimineras. Landet lever inte upp till kraven på en rättsstat.

Övergrepp mot enskilda personer, olika former av inskränkningar av friheten, ett stort antal verkställda dödsstraff och en ökande intolerans färgad av en radikaliserad islamisk moralism präglar det iranska samhället. Även om sannolikt många iranier vill se förändringar i en liberal och demokratisk riktning på flera områden är det aktiva motståndet mot regimen begränsat och vagt organiserat. De individer som verkar för demokrati hotas, fängslas eller oskadliggörs på annat sätt.

De institutioner i Iran som är tänkta att slå vakt om mänskliga rättigheter är generellt svaga och inte politiskt oberoende. Frivilligorganisationer finns men de är noga övervakade och har begränsat inflytande i det civila samhället. Irans konstitution garanterar grundläggande mänskliga rättigheter, förutsatt att de inte strider mot islam. Även om Iran har anslutit sig till flera MR-konventioner finns det stora brister i tillämpningen av dessa. Lagstiftningen åsidosätts eller tillämpas ofta med politisk eller religiös hänsyn. Den enskildes möjligheter att skydda sig mot kränkningar och övergrepp är små. I praktiken är principen om allas likhet inför lagen inte garanterad.

Den socioekonomiska situationen i landet är problematisk trots historiskt höga oljeinkomster. Arbetslösheten, särskilt bland kvinnor och unga, är hög och

visar inga tecken på att förbättras. Detta förhållande tillsammans med omfattande sociala restriktioner har medfört att många iranier vill emigrera. Iran är idag ett land som drabbas hårt av utvandring av högutbildade, så kallad kunskapsflykt. De senaste årens prisökningar, särskilt på boende, och en ökande inflation slår extra hårt mot de svagaste i samhället.

Debatten kring den nukleära frågan och de internationella sanktionerna har gett återverkningar på MR-området. Klimatet har hårdnat och de som av olika anledningar ifrågasätter regimen - särskilt de som har internationella kontakter - stämplas som fiender och en risk för landets säkerhet.

Under 2007 har kontrollen och repressionen på universiteten ökat. Flera studentaktivister har gripits eller på vaga grunder dömts till hårda fängelsestraff. Politiska dissidenter, regimkritiska journalister och intellektuella, försvarare av mänskliga rättigheter, fackliga aktivister och aktivister för kvinnors rättigheter har under året i ökad utsträckning trakasserats, förföljts och gripits. Vissa av dessa har också dömts till fängelsestraff.

Under det gångna året har myndigheterna ökat trakasserier och förföljelser av sufier, vars helgedomar samt rätt att fritt utöva sin religion kränkts. Liksom tidigare fortsätter myndigheterna att utsätta den religiösa minoriteten bahaier för omfattande förtryck.

Antalet avrättningar har stigit kraftigt under 2007 till närmare 300. Bland de avrättade finns förövare som var minderåriga när brotten ska ha begåtts.

Under större delen av året har polis och den religiösa milisen (basiji) drivit en hård kampanj mot brott mot den islamska klädedräkten och andra moralbrott, vilket har lett till massgripanden av främst kvinnor och unga. Tillgången till fri information har begränsats genom ytterligare restriktioner av massmedia, i synnerhet tillgången till Internet, satellitparaboler och Internetcaféer.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala FN-konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Iran har anslutit sig till och ratificerat konventionerna nedan. Rapporteringen till konventionskommittéerna sker med försening.

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR) (juni 1975). Iran har inte tillträtt något av tilläggsprotokollen.
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR) (juni 1975).
- Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (CERD) (augusti 1968).

- Konventionen om barnets rättigheter (CRC) (juli 1994) med en allmän reservation med hänvisning till sharialagarna som bl.a. gäller den lagliga giftasåldern. I september 2007 ratificerade Iran tilläggsprotokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi.

Anslutning till konventionen mot alla former av diskriminering mot kvinnor (CEDAW) liksom till konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (CAT) som det reformistiska parlamentet under Khatami hade röstat för, stoppades av Väktarrådet 2004. Efterlevnaden av konventionen om barnets rättigheter är mycket bristfällig. Minderåriga har dömts till döden och i en del fall även avrättats före myndighetsdagen.

Iran har ratificerat flyktingkonventionen och det tillhörande protokollet från 1967. Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen (ICC) har undertecknats men inte ratificerats.

Iran har bjudit in samtliga FN:s specialrapportörer. Ett antal besök har genomförts 2003-2005. Flera av de centrala rekommendationer som besökande rapportörer har lämnat har inte implementerats. I flera fall medförde besöken en ytterligare försämring av situationen för flera av de frihetsberövade och trakasserade iranier som rapportörerna var i kontakt med. Specialrapportörerna om tortyr och för religions- och åsiktsfrihet har anmält intresse att besöka Iran men de har inte fått klartecken från de iranska myndigheterna att genomföra besöken.

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Misshandel och tortyr, i synnerhet i samband med gripanden och häktningar fortsätter i stor omfattning. Parlamentet antog i juni 2004 en lag för att förhindra tortyr. Lagen har inte medfört någon faktisk förändring.

Grymma bestraffningar förekommer enligt sharialagarnas så kallade hodud-bestämmelser. Dessa tillämpas på brott, som anses bryta mot Guds lag och som varken domaren eller lagstiftaren anses kunna ändra på eller avskaffa. I praktiken rör det sig ofta om brott relaterade till sexuallivet och otrohet och rörande till statens säkerhet. Beviskraven för hodud-brott är höga och antalet dödsstraff som verkställts med hänvisning till dessa lagar är lågt.

Ett moratorium beträffande stening avkunnades av de iranska myndigheterna i december 2002. Åtskilliga personer har efter 2002 trots detta dömts till stening av lokala domstolar. I flera fall har sedan en högre rättslig instans ändrat domen till en alternativ straffpåföljd. I juli 2007 stenades dock en man i Qazvin-provinsen, trots starka internationella protester, till döds för

äktenskapsbrott. Enligt Amnesty fanns i slutet av 2007 elva personer varav nio kvinnor i iranska fångelser, som är dömda till döden via stening för äktenskapsbrott.

Sharia-lagarna medger också utdömande av amputations- eller stympningsstraff. Trots ett moratorium beträffande amputationer från 2003, finns trovärdiga uppgifter om att åtskilliga amputationsdomar har verkställts sedan dess, varav sju fall under 2007.

Iranska myndigheter meddelade i augusti 2007 att det inte existerar några moratorier i det iranska juridiska systemet utan endast administrativa instruktioner som saknar legal status.

Spöstraff utdöms enligt principen om taazirat, det vill säga straff som inte nämns i Koranen. Spöstraff verkställs i stor utsträckning, inte sällan mot unga och ibland offentligt på central plats i städerna. Denna bestraffning utmätts ofta för sedlighetsbrott, som fritt socialt umgänge och alkoholkonsumtion. Personer som anklagats för politiska brott eller brott mot statens säkerhet utsätts ofta för spöstraff innan de döms till fängelse- eller dödsstraff.

Förhållandena i fångelserna är svåra och inga märkbara förbättringar har skett. Tillträde till fångelserna för advokater och familjemedlemmar är begränsat. Detta förhållande gäller, trots Wien-konventionen, även för ambassader som önskar besöka fångslade landsmän. Myndigheterna ger motstridiga uppgifter om antalet fångar men kan troligtvis uppskattas till 150 000. Amnestier och längre permissionstider försvårar en närmare uppskattning. Av fångarna sägs hälften vara narkotikabrottslingar, en stor andel personer dömda för rån och omkring 2 000 är ungdomsförbrytare. Hundratals barn uppges bo i fångelser tillsammans med sina mödrar. Myndigheterna har under året inlett kampanjer mot narkotikabrottslighet, ”huliganism” samt brott mot den islamska klädedräkten, vilket under det andra halvåret 2007 lett till massarresteringar av personer på icke sällan godtyckliga grunder.

Personer som har besökt fångelser vittnar om hur flera fångar trängs i små celler med dåliga sanitära förhållanden och undermålig kost. Våldtäkter och narkotika är vanligt förekommande. Åtskilliga fångar har inte delgivits formell dom och saknar information om fängelsestraffets längd. Antalet politiska fångar är svårt att ange, men uppgår sannolikt till flera hundra. Bland dessa finns ledare för studentrörelser, journalister, mänskliga rättighetsaktiva och medlemmar i förbjudna etniska partier.

Obduktioner och rättsmedicinska undersökningar av fångar görs oftast av fångelsets obducenter och inte av oberoende medicinska experter. Hemliga arrestlokaler under kontroll av underrättelseministeriet eller revolutionsgardet

förekommer. Bruket av isoleringsceller är vanligt. Det är svårt för internerade att få oberoende rättsliga biträden.

4. Dödsstraff

Antalet avrättningar fortsätter att vara högt och snabbt stigande. Ingen officiell statistik är tillgänglig. Under 2007 uppgick antalet kända avrättningar enligt Amnesty International till 298 personer, i jämförelse med 177 under 2006. Avrättningar i form av hängning omfattar inte sällan grupper om flera personer och sker ibland offentligt på centrala platser i städerna, även Teheran, och visas på TV. Avrättningar sker annars ofta i fängelserna. Ibland underrättas anhöriga först i efterhand. Det finns ingen betydande inhemsk opinion mot dödsstraffet.

Ibland avkunnas dödsdomar mot minderåriga för att sedan verkställas när den minderåriga uppnått myndig ålder, som är 18 år. I ett antal fall uppges dock avrättning har skett före den dömdes myndighetsdag.

Dödsstraff kan enligt iransk lag utdömas för mord, väpnat rån, våldtäkt, hädelse, sexuella brott och allvarliga narkotikabrott, liksom för brott mot den nationella säkerheten, förräderi och andra högmålsbrott. Innan en dödsdom verkställs ska den alltid bekräftas av Högsta Domstolen. Det kan på goda grunder misstänkas att dissidenter ibland elimineras genom att en domstol dömer dem till döden för till exempel narkotikabrott. Avrättningar med öppet redovisade politiska förtecken har även genomförts på kurdiska aktivister eller sympatisörer till förbjudna kurdiska organisationer.

Enligt sharia-lagarnas vedergällningsrätt, qesas, har anhöriga till en mördad person möjlighet att benåda den dödsdömda i utbyte mot blodspengar, diyeh. Beloppet varierar från motsvarande 200 000 SEK och uppåt för en man och halva beloppet för en mördad kvinna. I händelse av betalning med blodspengar omvandlas dödsstraffet som regel till fängelsestraff. Enligt tidigare lagstiftning var blodspengarna högre för muslimer än för icke-muslimer. Genom en lag från januari 2004 fastställdes att ersättningen skulle vara lika stor även då den mördade är jude, kristen eller zoroastrier, men däremot inte för bahai, då bahaismen inte erkänns som religion.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Iranska myndigheter påbjuder strikta klädes- och umgängesseder. Ordningsmakten begår ofta övergrepp mot den personliga friheten när den söker beivra sedlighetsbrott. Förseelser beträffande klädkod (alltför fri klädsel) eller umgänge (fritt umgänge mellan ogifta) kan resultera i en varning, böter, spöstraff eller i vissa fall fängelse. Trakasserier mot enskilda personer har ökat i takt med att de konservativa har skaffat sig fullt inflytande över maktapparaten.

Under senvåren 2007 inledde myndigheterna en kampanj mot förseelser mot den islamiska klädkoden och bestämmelserna kring könssegregerat umgänge. Massarresteringar av kvinnor och män, främst unga, som tillfälligt frihetsberövats, har ägt rum sedan kampanjen inleddes. Under hösten 2007 har myndigheterna intensifierat kampanjen och infört regler kring vinterkläder.

Godtyckliga frihetsberövanden förekommer. Personer förs bort och fängslas utan domstolsbeslut. Utöver misstänkta brottslingar är det främst personer som maktetablissemang uppfattar som politiska hot som riskerar att drabbas av övergrepp av olika slag, till exempel politiska dissidenter, regimkritiska journalister, oppositionella akademiker och människorättsaktiva. Revolutionsgardet och islamistiska aktionsgrupper, såsom Ansar-e-Hizbollah och basiji, agerar i betydligt större utsträckning på ett oförenligt sätt med lagen än den reguljära polisen.

Personer som av islamistiska aktionsgrupper eller av sedlighetspolisen inte anses respektera de officiella påbuden om modest klädsel och könssegregerat umgänge på offentlig plats eller som misstänks för sedeslöshet (alkoholkonsumtion, drogmisbruk, umgänge med det motsatta könet utanför äktenskapets ramar, m.m.) riskerar ingripanden av olika slag. Intimt umgänge för såväl ogifta heterosexuella par som homosexuella och bisexuella är straffbart.

Offentliga sexuella handlingar är också straffbara och till exempel filminspelning av sexuella handlingar straffas hårt. På flera håll inom det iranska samhället finns en oro och osäkerhet över myndigheternas tillämpning av de religiösa, eller snarare politiska, påtvingade föreskrifterna om personligt uppträdande (klädedräkt, bruk av alkohol, användande av internet och parabolantennor, umgängesformerna mellan personer som inte är gifta med varandra etc.)

Varje iransk man kan få pass med undantag av mera öppet regimfientliga personer eller vissa bahaier. Tillfälligt fräntagande av oliktänkandes pass tycks bli allt vanligare förekommande. Kvinnor behöver fars, makes eller annan manlig släktings tillstånd för att ansöka om pass. För militär personal gäller särskilda bestämmelser för pass och för utresa ur landet.

6. Rättssäkerhet och rättsprinciper

Rättssystemet i Iran präglas av oförutsägbarhet och korruption. I praktiken saknas ett självständigt rättsväsende. Det utsätts för påtryckningar från olika grupper och individer inom samhällssystemet, bland annat genom politiska diktat i fall som rör personer vilka uppfattas som hot mot maktetablissemangets intressen.

Godtyckliga arresteringar och försvinnanden fortsätter och hemliga fångelser förekommer. Specialdomstolar dömer trots att de saknar jurisdiktion i det aktuella målet och flera rättsprocedurer är tvivelaktiga. Det har blivit vanligare att domstolsförhandlingar hålls bakom lyckta dörrar. Rätten till offentlig prövning inför en opartisk domstol respekteras inte. Separation mellan åklagare och domstolsväsen har formellt genomförts i de flesta provinser men domare uppträder inte sällan även som åklagare.

Det legala ramverket i Iran är svagt och tvetydigt. Brottsubriceringar som till exempel "hot mot islamiska värderingar" eller "brott mot Gud" är svåra att tolka. Ett grundläggande problem är att enskilda domare, som allt oftare saknar formell juridisk utbildning, inte enbart förväntas döma utifrån kodifierad lag. I många fall baseras domarna på sharia-lagarna och fatwas från ledande religiösa uttolkare av Koranen vilket skapar inkonsekvens, osäkerhet och sammanblandning av rättskällor. Huvudprincipen är dock att islamisk rätt har företräde framför annan lag. Ett exempel är konvertering till annan religion (apostasi) som inte är ett brott enligt civil straffrätt men däremot är brottsligt enligt Koranens hodud-bestämmelser om brott mot Gud och därför ska bestraffas med döden. Andra hodud-brott belagda med dödsstraff är exempelvis mord, våldtäkt och otrohet.

Delar av ordningsmakten står bortom de folkvaldas kontroll. Ett allvarligt rättssäkerhetsproblem utgörs av paramilitära grupper, som det islamiska revolutionsgardet och den religiösa milisen *basiji*, vilka inte sällan tar lagen i egna händer. Mord som kan misstänkas ha varit sanktionerade av politiska instanser förekommer. Även om det officiellt förnekas, förefaller det finnas fångelser och häkten utan insyn från ordinarie polis, där politiska fångar hålls.

Övergripping från ordningsmaktens sida inrapporteras ofta i samband med demonstrationer och folksamlingar. De militanta islamiska påtryckningsgrupperna Ansar-e-Hizbollah, basiji etc. fortsätter med den religiösa/politiska maktens goda minne att brutalt angripa politiska motståndare utan att ställas till svars. Det är vanligt förekommande att ordningsmakten för en kortare tid håller en person gripen utan möjlighet att kommunicera med omvärlden och utan att anhöriga informeras. Detta gäller också ungdomar som brutit mot sedlighetsreglerna och som kan tvingas tillbringa nätter i häkte innan de släpps.

Domstolsväsendet har flera parallella instanser. Revolutionsdomstolar dömer ofta i politiskt laddade rättegångar. Insynen är ringa och liknelser görs med militärdomstolar där domaren även kan agera åklagare. I de allmänna domstolarna finns formellt garantier för rättssäkerheten genom rätt att överklaga och rätt till fritt val av försvarare, vilket dock sällan efterlevs.

Bristerna i rättssäkerheten förstärks även genom bristen på kvalificerade domare. I Iran finns flera specialdomstolar bland annat för pressfrågor och för statsanställda. Det finns också militärdomstolar vilka, liksom de religiösa domstolarna för präster och teologer, betraktas som fora för ideologisk kontroll. De religiösa domstolarna lyder direkt under den Religiöse Ledaren och omnämns inte i konstitutionen som en del av det ordinarie rättsväsendet.

Domarna utses av chefen för rättsväsendet i samråd med chefen för varje lokalt juridiskt distrikt och underställs justitieministern (och ibland även den Religiöse Ledaren) för godkännande.

Försvarsadvokater, som engagerat sig i fall rörande kränkningar av de mänskliga rättigheterna eller mål med politisk anknytning, utsätts ofta för hot, påtryckningar och repressalier. Ibland dras deras licenser in.

Nobelfredspristagaren och advokaten Shirin Ebadi är utsatt för regimen trakasserier och i augusti 2006 förklarades hennes centrum för mänskliga rättigheter och dess verksamhet olaglig, även om verksamheten har fortsatt. Repressionen mot alla som aktivt arbetar för mänskliga rättigheter har ökat under 2007. I augusti dömdes Emadeddin Baghi, aktivist för fångars rättigheter, till tre års fängelse för att ha äventyrat "nationens säkerhet".

Islamic Human Rights Commission (IHRC) och den så kallade Commission 90 i parlamentet, som ursprungligen skapades för att ge enskilda personer möjlighet att anmäla brott mot de mänskliga rättigheterna, är inte oberoende. IHRC har ställt sig bakom regimen och går till angrepp mot dem som kritiserar kränkningar av de mänskliga rättigheterna i Iran.

7. Straffrihet

Politiskt betingat våld förekommer i Iran. Den religiöse ledaren jämte flera mäktiga politiker, konservativa företrädare samt grupperingar utnyttjar islamistiska friskaror som Ansar-e-Hizbollah och basiji för att trakassera motståndare. Endast i undantagsfall straffas medlemmar ur dessa grupper och organisationer trots att de gjort sig skyldiga till misshandel och mord.

Det mycket uppmärksammade fall om kränkningar av de mänskliga rättigheterna, som gällde dödsmisshandeln i ett fängelse sommaren 2003 av den kanadensisk-iranska fotojournalisten Zahra Kazemi (vilket medfört ansträngda diplomatiska förbindelser mellan Kanada och Iran), är fortfarande ouppklarat. Makthavarna vill tysta ned fallet och avföra det från den rättsliga agendan. Starka misstankar finns om myndighetspersoners delaktighet i dödsmisshandeln. I november 2007 beslutade dock Irans högsta domstol att åter undersöka Kazemi-fallet.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Yttrandefriheten har försämrats under de senaste åren. Tidningar har under 2007 tvingats upphöra med sin utgivning, arrestering av journalister och stängning av webbplatser har blivit vanligare. Rätten att fritt hysa och uttrycka åsikter respekteras inte i Iran trots skydd i grundlagen. Regimkritiker och personer som återger obekväma åsikter riskerar att fängslas eller bestraffas.

Under 2006 och 2007 genomfördes tillslag och kontroller vid universiteten i landet för att stoppa vad presidenten och den religiöse ledaren har betecknat som sekulariseringen av utbildningsväsendet för att därigenom stärka det religiösa inflytandet. Flera studenter har under året dömts till fängelse. I oktober dömdes tre studenter vid Amir Kabir-universitetet till upp till tre års fängelse för att ha förolämpat islam och regeringen. Flera studentdemonstrationer har under året upplösts av myndigheterna under våldsamma former och initiativtagarna har blivit arresterade.

Under 2007 fängslades även ett flertal kvinnliga aktivister som arbetat med kampanjen med att samla in en miljon namnunderskrifter för att kräva ett upphörande av könsdiskrimineringen i Irans lagar.

Den frispråkighet som pressen för några år sedan visade i en allt öppnare och alltmer samhällskritisk debatt är numera helt borta. Pressen har anpassat sig till det ökade trycket från makthavarna och till regimens anbefallna doktrin. Förhandscensur av tidningar förekommer visserligen inte men journalister som ger uttryck för eller återger regimkritik riskerar att fängslas. Dessutom har myndigheterna förbjudit tidningar att kritisera vissa ämnen såsom kampanjen mot brott mot den islamska klädedräkten eller bensinransoneringarna. Åtskilliga journalister har kallats till domstol misstänkta för brott mot presslagarna utan att något formellt åtal väcks. De kallas även till underrättelseministeriet eller till revolutionsgardet för förhör och varningar. Flera journalister hålls fängslade för att ha uttryckt olämpliga åsikter eller spridit vad som betecknas som falsk information och lögn. Ofta är det inte åtal under specifika presslagar som används mot journalister utan hänvisningar till islamisk moral och nationell säkerhet.

Iran saknar system med ansvarig utgivare. Rätten att utge en publikation är begränsad i lag och utesluter bland annat personer som varit anhängare till shahen. Flera böcker (böcker kräver utgivningstillstånd och förhandscensur) har dragits in i efterhand sedan publiceringen väckt kritik. En stor del av regimens censurapparat verkar egentligen utanför lagen genom till exempel uppmaningar och hot mot enskilda förläggare, fördröjningar och extra kostnader för utgivningstillstånd eller attacker mot bokaffärer. Förläggare tycks skrämjas till tystnad. Endast i undantagsfall har någon ställts till svars och i vissa

fall har rättsväsendet snarare legitimerat detta som uttryck för folkets vilja och ställt förläggare och journalister inför rätta.

Antalet Internetabbonenter i Iran uppskattas till cirka 3 miljoner. Det finns hundratals Internet-caféer som lockar framför allt de unga. I Iran finns även en aktiv bloggvärld. För att begränsa informationsfriheten på Internet söker regimen begränsa tillgången till känsliga Internetsidor. Alla operatörer måste låta filtrera all Internettrafik och privata Internetoperatörer kontrolleras regelbundet. Internetfiltren spärrar omoraliska och oppositionella sidor men också bloggsidor samt alla internationella sociala nätverkssidor (som Orkut, Facebook och Hi5). Under december månad stängdes även 24 Internetcaféer i Teheran för brott mot sedligheten. I samband med detta arresterades ett dussintal personer. Sedan slutet av 2006 tillåter myndigheterna inga uppkopplingar över 128kb/s för privatpersoner. Rättsväsendet fortsätter även med kraft slå ned på politiskt kritiska men också "omoraliska" Internetsidor.

Förbudet mot satellit-TV efterlevs inte i Teheran. Trots höga böter och i vissa fall spöstraff fortsätter den svarta marknaden för parabol. Myndigheterna genomför med jämna mellanrum räder med syfte att riva ned parabolantenner.

Regimens omfattande kontrollapparat ingriper i människors privatliv genom telefonavlyssning, övervakning och öppnanden av privatbrev som skickas med post. Iranier som umgås med utlänningar kan räkna med särskild uppmärksamhet. "Olagliga kontakter" med västerländska diplomater eller med internationella delegationer återkommer inte sällan i åtalspunkterna mot olikttänkande.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Den högsta politiska och religiösa makten i Iran innehas av den religiöse ledaren (Vali-e-Faqih) som står över både president och parlament och är förbehållen rätten att intervensera i alla maktsfärer. Den religiöse ledaren utses på livstid av en expertförsamling (Majlis-e-Khobregan) med rätt att avsätta honom under särskilda förhållanden. Ayatollah Ali Khomeini innehar posten sedan 1989.

Den lagstiftande makten i Iran utövas av ett folkvalt parlament (Majlis-e-Shura-ye-Islam) med 290 ledamöter. Samtliga medborgare över 15 år har rösträtt. Val hålls vart fjärde år, senast i februari 2004. För att en person ska tillåtas kandidera till en post i parlamentet krävs först att han eller hon godkänns av det så kallade Väktarrådet (Shura-ye-Negahban), som har till uppgift att se till att endast personer som anses lämpliga får ställa upp i valet.

Lämplighetsbedömningen görs i enlighet med vissa kriterier, varav flertalet är tämligen godtyckliga. Varken valen till parlamentet 2004, eller presidentvalet i juni 2005 var fria eller demokratiska. Ett stort antal kandidater diskvalificerades på oklara grunder av Vaktarrådet, bland annat samtliga kvinnliga presidentkandidater.

Den verkställande makten ligger formellt hos presidenten, som i praktiken kommit att framstå som den religiöse ledarens redskap. Presidenten väljs på fyra år. Sedan presidentvalet i juni 2005 efterträddes president Muhammad Khatami i augusti 2005 av president Mahmoud Ahmadinejad. Nästa parlamentsval sker i mars 2008 och nästa presidentval i juni 2009.

Vaktarrådet fyller en lagrådsliknande funktion. Rådet ska tolka grundlagen och granska att all lagstiftning som antas av parlamentet är förenlig med islamisk rätt. Vaktarrådet granskar även kandidater inför val till parlament, president och expertförsamling. Rådet, som är en av de mäktigaste institutionerna i den iranska staten, består av tolv personer, sex teologer utsedda av den religiöse ledaren och sex jurister på förslag av parlamentet efter den religiöse ledarens och chefen för rättsväsendets anvisningar.

För att lösa och medla i konflikter mellan parlamentet och Vaktarrådet finns ett särskilt "råd för ändmålsenlighet" eller "medlingsrådet", Shura-e-Maslahat eller Majma-e-Tashkhiss-e-Maslahat-e-Nezam med 31 ledamöter. Rådet, som inrättades 1988, har under åren fått ökad makt och utvecklats till ett slags kabinett under den religiöse ledaren med stort inflytande i iransk politik.

Den politiska oppositionen är kringskuren i Iran. Kritik mot den islamiska regimen är i princip förbjuden och kan bestraffas hårt. Politiska partier är visserligen tillåtna men utrymmet för dem att agera i opposition mot sittande regering är begränsat. Efter parlamentsvalet 2004 har ett antal reformvänliga före detta parlamentsledamöter ställts inför rätta anklagade för olika typer av regimförtal.

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Officiellt uppgår arbetslösheten i landet till 14 procent men oberoende bedömare menar att den egentliga siffran är mellan 22-25 procent och är ett hot mot Irans sociala och ekonomiska stabilitet.

Självständiga fackföreningar tillåts inte. Även om strejkrätten inte är direkt förbjuden i lag stoppas strejker av ordningsmakten under hänvisning till den nationella säkerheten. Ett antal regeringsanknutna så kallade islamiska arbetarråds-organisationer finns. I samband med strejker och demonstrationer på grund av uteblivna löner, bildande av fackföreningar eller kontakter med

internationella fackföreningsrörelser har det under de senaste åren förekommit dödsskjutningar och andra övergrepp. Även de fackligt engagerades anhöriga har utsatts för hot och skrämsel. Ledaren för transportarbetarförbundet dömdes i slutet av maj 2007 till fem års fängelse för att ha 'hotat rikets säkerhet' och 'spridande av regimfientlig propaganda'.

Diskriminering på arbetsplatser förekommer. Om en chefspost utlyses och endast en kvinna uppfyller kraven, kan arbetsledningen tillsätta en mindre kvalificerad manlig person. Politiska kriterier tillämpas vid tillsättningar av positioner inom den offentliga sektorn liksom inom statsägda företag.

Iran har ratificerat ILO:s centrala konventioner men tillämpningen är bristande.

11. Rätten till bästa uppnåelig hälsa

Rätten till grundläggande hälsovård är fastslagen i grundlagen (artikel 29) och någon åtskillnad mellan kön görs inte. Tillgången och kvaliteten på hälsovård, inklusive psykiatrisk vård, kan variera lokalt men anses hålla en relativt god standard i städerna. Även på landsbygden ska numera möjligheterna till sjukvård och läkare vara ganska goda. Nyutexaminerade läkare är skyldiga att under ett antal år tjänstgöra utanför de stora städerna. Staten gör, av allt att döma, stora ansträngningar för att trygga befolkningens tillgång till hälsovård.

Iran har uppskattningsvis över två miljoner narkotikamissbrukare varav ca 250 000 är under 18 år. 1,2 miljoner uppges vara tunga missbrukare. Missbruket rör sig mestadels om opium men heroin, kokain, hasch och ecstasy blir allt vanligare, särskilt bland unga. Ytterligare någon miljon tros nyttja narkotika utan att klassas som beroende. Missbruket har medfört ökad spridning av hiv/aids. Antalet officiellt registrerade hiv/aids-fall är 14 000 men mörkertalet är stort. Det uppskattas att antalet smittade kan uppgå till 70 000. Iran är medvetet om problematiken som främst bemöts med informationskampanjer.

12. Rätten till utbildning

Irans konstitution garanterar varje medborgare rätten till utbildning, och 95 procent av alla barn är inskrivna i grundskolan. Skolelever måste i princip betala för läromedel i de högre årskurserna. Klasserna i grundskolan är i regel mycket stora. Standarden på undervisningen varierar, men anses vara relativt god i ett regionalt perspektiv. Ofta låter föräldrar komplettera barnens utbildning med lektioner hos privatlärare. Åtskilliga privatskolor finns på högstadie- och gymnasienivå. Flertalet universitet är statliga.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Iran hade år 2005 en BNP per capita på 2 781 USD. Genomsnittsfamiljens försörjningssituation har försämrats avsevärt under senare år. 7,3 procent av befolkningen lever i fattigdom och ca 2 procent av befolkningen anses leva i absolut fattigdom med mindre än 1 USD om dagen. I UNDP:s Human Development Index från år 2007 ligger Iran på plats 94. Iran har emellertid ett ganska omfattande socialt skyddsnet. Basvaror som bröd, te och gas är subventionerade. De sämst ställda erbjuds billigt boende. Religiösa stiftelser (bonyads) bedriver projekt för att hjälpa fattiga.

14. Kvinnors rättigheter

Kvinnans ställning i Iran är enligt gällande lag underordnad mannens och kvinnor diskrimineras både i lag och i praktik. Alltsedan revolutionen 1979 gäller strikt klädtvång för kvinnor med obligatorisk huvudslöja och kapp. En omfattande kampanj för efterlevandet av klädtvånget har genomförts 2007.

Generellt är det kvinnliga deltagandet i det politiska livet, inom förvaltning och inom näringsliv lågt. Det iranska parlamentet med 290 ledamöter hade under 2007 endast 9 kvinnor, samtliga knutna till den konservativa majoriteten. En av de nio vicepresidenterna (i praktiken snarast generaldirektörer) är kvinna. Antalet kvinnliga jurister, domare, läkare, lärare och ingenjörer har ökat. Kvinnliga poliskadetter har utexaminerats under senare år. Till universiteten antas fler kvinnor än män - 70 procent av de studerande är kvinnor.

Kvinnan är inte jämställd i värde eller rättigheter med mannen och hennes rättsliga situation är sårbar. Den sharia-inspirerade lagstiftningen diskriminerar kvinnor vid arv (döttrar har halv arvslott jämfört med söner) och skilsmässa. Ett av de områden där kvinnans lägre värde också manifesteras gäller blodspengar (se kap. 4, dödsstraff). Trots krav på förändringar anses fortfarande en muslimsk kvinnas liv vara hälften så mycket värt som en mans.

Ett vittnesmål från en kvinna är hälften värt jämfört med ett vittnesmål från en man. De strikta klädes- och umgängesreglerna som gäller för kvinnor vittnar även om synen på kvinnan som underordnad. En kvinna måste ha tillstånd från sin make, far eller annan manlig släkting för att ansöka om pass. Giftna kvinnor måste ha tillstånd från sin make för att få resa ut ur landet.

Under 2007 har polis trakasserat, hotat och arresterat åtskilliga kvinnor som arbetat med att samla in en miljon underskrifter för att kräva en reform av den könsdiskriminerande lagstiftningen. I tolvmiljonerstaden Teheran finns endast ett fåtal centra för hjälpbehövande kvinnor.

En kvinna har rätt att skilja sig från sin man om han har allvarliga problem med missbruk av alkohol eller narkotika, om han är impotent, sinnessjuk eller oförmögen att försörja familjen. Ungefär ett av nio äktenskap uppges leda till skilsmässa. Oftast är det kvinnan som ansöker om skilsmässa. För män räcker det med att ansöka om skilsmässa utan att ange skäl. Medan muslimska män får gifta sig med icke-muslimska kvinnor är det motsatta förhållandet inte tillåtet. En kvinna saknar lagliga möjligheter att hindra sin man från att ingå tillfälliga äktenskap, så kallade *sigh-e*-förhållanden, med andra kvinnor.

I februari 2002 antog parlamentet en lag som vid skilsmässa ger kvinnor vårdnaden om sina barn, oavsett kön upp till sju års ålder. Enligt tidigare lagstiftning baserad på sharia var gränsen två år för pojkar och sju år för flickor. Kvinnan saknar laglig rätt att besöka sina barn efter skilsmässa utan är beroende av mannens medgivande.

Fattigdom drabbar kvinnor särskilt hårt. Enligt FN-uppgifter utgörs över 15 procent av Irans hushåll av ensamstående mödrar. Närmare 2 miljoner kvinnor är hemlösa och 1 miljon står utanför det sociala skydds nätet. Som en följd av detta har prostitutionen, som är förbjuden i lag, ökat. Enligt uppgift från iranska socialministeriet finns åtminstone 300 000 prostituerade i Iran. Återkommande avslöjar myndigheterna bordellrörelser runtom i landet. Straffen blir vanligtvis spöstraff och långvarig fängelsevistelse.

Abort är normalt illegalt i Iran. Endast om moderns liv är i fara eller fostret är missbildat tillåts abort. Preventivmedel säljs öppet på apotek. Inga uppgifter finns om att kvinnlig könsstympning förekommer i Iran.

Mord i hederns namn förekommer men är ytterst sällsynta. Denna typ av brott, som främst har förekommit bland nomadfolk och på landsbygden, är illa sedda och anses även av konservativa strida mot islam.

15. Barnets rättigheter

Iran har kritiserats för att inte särbehandla barn inom straffrätten. Personer under 18 år kan i princip dömas till samma straff, inklusive dödsstraff, som vuxna. Flera minderåriga har under de senaste åren dömts till dödsstraff och avrättats vilket strider mot konventionen om barnets rättigheter som Iran ratificerat. Det finns särskilda domstolar för minderåriga som ska ta hänsyn till den åtalades ålder men som likväl utmätt dödsstraff.

Barnarbete förekommer då barn ofta förutsätts hjälpa till i familjeägda jordbruk, affärer eller andra näringar. Barn som lönearbetare inom industrin är sällsynt. Enligt lag får barn under 15 år inte arbeta.

Enligt religiösa påbud betraktas pojkar som könsmogna strax före 15 års ålder och flickor strax före 9 års ålder. Detta har traditionellt också varit den lagligt tillåtna giftasåldern. Det tidigare reformistiska parlamentet föreslog en höjning till 15 för flickor och till 17 för pojkar vilket Väktarrådet dock stoppade. År 2002 slog Medlingsrådet fast gränsen till 13 för flickor och 15 för pojkar men att yngre flickor ändå kan giftas bort efter särskilt medgivande från familjen.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Som en följd av det islamistiska och Iran nationalistiska styret är de etniska och religiösa minoriteterna utsatta för politisk kontroll och tillsyn. Iran erkänner etniska minoriteter och någon positiv särbehandling förekommer inte. Farsi är det enda accepterade officiella språket. Etniska minoriteter har begränsad yttrande- och mötesfrihet.

Etniska minoriteter

Iran är ett etniskt mångfacetterat land. Perser utgör drygt hälften av landets befolkning på ca 70 miljoner. Andra grupper är azerturkar (ca 25 procent), kurder (ca 10 procent) och araber (ca 3 procent). Dessutom finns mindre grupper som balucher, turkmener och lorer samt vissa nomadgrupper. Iran hyser vidare cirka 1 miljon flyktingar, främst från Afghanistan men även Irak.

Undervisning får inte bedrivas annat än på persiska (farsi). Möjligheter till offentlig karriär är begränsade för minoriteter (framför allt kurder, ahwazi-araber, balucher och turkmener) som är underrepresenterade i offentlig förvaltning.

De erkända etniska minoriteterna är representerade i parlamentet men i klart begränsad utsträckning. Under 2007 har rapporter förekommit om oroligheter bland kurder, balucher, ahwazi-araber och azerer. Säkerhetsstyrkor har ofta brutalt kuvat dessa.

För kurderna skedde vissa förbättringar under president Khatami (1997-2005). Den tidigare hårda censuren av kurdiska böcker har lättat och film och teater produceras på kurdiska. Ett kurdiskt kulturcentrum finns i Teheran. All politisk materia är dock känslig och de ökade kulturella friheterna har inte medfört stärkta rättigheter på andra områden. Kurdisk separatistisk verksamhet i Iran har dock inte upphört och inte heller övergreppen mot kurderna. Under 2007 har iransk militär genomfört flera militära operationer mot kurdiska separatister i Irans kurdiska områden.

Azererna är förmodligen den minoritet som lider minst av diskriminering i kraft av sin numerära styrka. Likväl förekommer diskriminering, främst

kulturellt betingade, som gäller rätten att använda azeriska/turkiska i skrift. Ett antal lokaltidningar i nordvästra Iran skriver på både farsi och azeri men har tidvis förbjudits att använda azeri. Skrifter på azeri med latinskt alfabet finns i mycket liten utsträckning i Iran. Undervisning på azeri är förbjuden. Azerer som bedriver separatistisk verksamhet riskerar att fängslas och i värsta fall avrättas.

Irans arabiska minoritet, ahwazi-araberna, är bosatta i den oljerika provinsen Khuzestan. Liksom för övriga minoriteter erkänns inte deras språkliga rättigheter fullt ut, till exempel sker ingen undervisning på arabiska i småskolan. I högre årskurser studeras arabiska oftast i religiösa texter. Under 2006 och 2007 har regimfientliga demonstrationer och oroligheter fortsatt och hundratal ahwazi-araber arresterats.

I Sistan-Baluchistan har det under 2007 skett flera sammanstötningar mellan baluchiska separatister och iransk militär. Majoriteten av invånarna är sunniter. Historiskt har baluchiska nationalistgrupper vägrat erkänna Teherans överhöghet och situationen i provinsen präglas av laglöshet. Huvuddelen av narkotikasmugglingen från Afghanistan och Pakistan går genom Sistan-Baluchistan. Polisiära och paramilitära styrkor begår grova övergrepp mot de mänskliga rättigheterna i de baluchiska områden med kampen mot narkotikan som förevändning. Under 2007 har flera uppmärksammade kidnappningar genomförts av baluchklaner som ett sätt att kräva eftergifter från myndigheterna.

Religiösa minoriteter

Enligt Irans senaste folkräkning från 1996 bekänner sig 99,5 procent av befolkningen till islam. Av dessa uppges omkring 10 procent vara sunnimuslimer. Flera icke-muslimer, i synnerhet de som konverterat från Islam, vill eller vågar inte öppet erkänna sin religion.

Konstitutionen slår fast att shiaislam är landets statsreligion. Det betyder bland annat, att presidenten måste vara en shiamuslim. Grundlagen innehåller dessutom ett särskilt erkännande av de tre religiösa minoriteterna kristna, judar och zoroastrier som tillåts ha sina tempel och har reserverade platser i parlamentet. De religiösa minoriteternas ställning i Iran måste ändå anses vara svår.

Inom straffrätten diskrimineras icke-muslimer. Till exempel, straffas en muslimsk man som är otrogen med en muslimsk kvinna med 100 piskrapp medan en icke-muslimsk man som gör samma sak riskerar dödsstraff. Arvsrätten premierar muslimer. Icke-muslimer kan inte ärva från muslimer. Om en icke-muslim dör och om det bland hans släktingar finns muslimer kommer de att ärva allt, även om de är avlägsna släktingar.

Enligt iransk lag är det inte tillåtet att efterforska vilken religion en person utövar eller fängsla någon enbart på grund av personens tro. Lagen åsidosätts emellertid i stor utsträckning. Exempelvis måste till exempel religionstillhörighet uppges inför anställning inom den statliga sektorn eller vid registrering till universiteten. Enligt kodifierad lagstiftning är det inte straffbart att konvertera från islam, men eftersom religiös sharia-rätt har företräde förekommer straff mot konvertiter. Religiösa uttolkningar, så kallade fatwas, från religiösa auktoriteter påverkar uttolkningen av sharia-rätten.

Iranska myndigheter bedriver i regel inte någon aktiv verksamhet för att komma åt konvertiter eller ”avfallingar” från Islam, men en konvertit som utsätts för förföljelse av enskilda har inte möjlighet att söka skydd hos myndigheterna. Tvärtom skulle hans fall förvärras, eftersom myndigheter då skulle kunna börja intressera sig för fallet. Så länge man låter sin religiösa övertygelse vara en privatsak löper man i allmänhet inte några särskilda risker. Den iranska grundlagens förbud av verksamhet mot Islam eller den Islamiska republiken har emellanåt och i varierande grad använts mot religiösa och etniska grupper.

Sunni-muslimer har genom åren påtalat diskriminering och i viss utsträckning övergrepp. Det har rört sig om bristande respekt för sunnitiska seder, vägran att utnämna sunnitiska ledare till fredagsböneledare, vägran att ge tillstånd för sunnimuslimska moskéer samt aktiva påtryckningar för omvändelse till shia. Kravaller och sammandrabbningar har förekommit mellan sunnitiska grupper och polis/säkerhetsstyrkor samt fängslanden.

I februari 2006 arresterades hundratals sufier i staden Qom anklagade för samhällsuppvigling och brott mot den sanna islamska läran. Anhängarna hade protesterat mot myndigheternas rivning av ett sufiskt tempel. Under 2007 har flera höga regimföreträdare uttalat sig kränkande mot sufismen och det har rapporterats om flera fall av trakasserier och arresteringar mot den sufiska muslimska minoriteten. I november 2007 revs ett sufiskt center med våld i staden Boroujerd efter sammanstötningar mellan shiamuslimer och sufier.

Den judiska minoriteten i Iran räknade strax före revolutionen 1979 till över 100 000. De senaste åren har antalet drastiskt minskat till följd av utvandring och uppgår officiellt till 13 000 även om inofficiella siffror ligger något högre. Trots regimens hatfyllda retorik mot Israel som stat behandlas Irans judar relativt väl, men står under övervakning.

De kristna i Iran, över 200 000, är ofta armenier och assyrier. 90 procent av de kristna tillhör församlingar som predikar på det egna språket. Missionerande verksamhet och att sprida biblar och andra kristna texter är förbjudet. Liksom den judiska befolkningen minskar antalet kristna i landet på grund av en

ökande utvandring, främst bland unga. Protestantiska kyrkor, som aktivt försöker värva nya medlemmar, har en utsatt position. De utsattes för allvarliga förföljelser i början av 1990-talet med mord på flera av sina ledare. Sådana fall har inte inrapporterats under senare år men enskilda kristna vittnar om fortsatt otrygghet, bland annat genom att deras religion kan vara en förvärrande omständighet om de får problem med myndigheterna. Muslimer som övergått till kristendomen har i en del fall gripits och utsatts för påtryckningar att återgå till islam. Endast två protestantiska kyrkor i Iran har tillåtits predika på farsi.

Zoroastriernas antal beräknas till cirka 30 000. Såvitt känt utsätts de inte för kränkningar utöver de allmänna svårigheter som finns för icke-muslimer i Iran som anges ovan.

Bahaierna är den största icke-muslimska religiösa minoriteten i Iran med ett uppskattat antal på 300 000. De utsätts för svår politisk och religiös förföljelse i Iran. Förföljelsen och diskrimineringen inför lagen är systematisk. Bahaierna är i flera fall rättslösa eftersom de inte erkänns som en religiös minoritet. De diskrimineras ofta socialt och ekonomiskt och stängs inte sällan ute från anställning i offentlig sektor och ibland även i privat sektor. De ses som juridiskt mindre värda än muslimer. Bahaierna förbjuds att sprida sina skrifter och läror. Under de senaste åren ska åtskilliga iranska bahaierna ha fått ägodelar konfiskerade och ha arresterats godtyckligt för att sedan släppas och åter arresteras. Bahaiernas gravplats i Teheran har successivt tagits från dem utan skälig ersättning. Bahaierna har sämre möjligheter till högre utbildning. Bland annat har flera universitetsstudenter under 2007 blivit avstängda från sina utbildningar eller nekats tillträde till högre utbildning. De har små möjligheter att samlas utan att störas av polis och basiji. Kända bahaierna kallas ofta till förhör. Även under 2007 har bahaiernas fastigheter och affärer attackerats, egendom exproprierats, bahaiska gravplatser skändats och bahaierna trakasserats. Domarna mot bahaierna är ofta svåra att verifiera då de ofta anges muntligt. Påbud har utgått från centrala myndigheter om att bahaiernas socioekonomiska förhållanden samt påstådda politiska aktiviteter i största möjliga mån ska begränsas.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Den del av islamisk rätt, som kallas hodud, föreskriver hårda straff för vissa typer av sexuella handlingar. Dödsstraff gäller för anal penetration och piskning vid andra former av sexuellt umgänge mellan män. För könsumgänge mellan kvinnor utdöms 100 piskrapp för vardera parten. Potentiellt löper således homosexuella i Iran risk att dömas till mycket hårda straff. Beviskraven är dock höga med krav på fyra rättrådiga vittnen eller erkännande från parterna inför domstol. I de fall där homosexuella avrättats under senare år har det i domskälen inte angetts att de dömts för sin sexuella läggning utan för andra

brott såsom våldtäkt etc. För att sexuella handlingar ska leda till rättsliga åtgärder krävs enligt lagen antingen en anmälan eller att brottet varit uppenbart, till exempel, ha begåtts på offentlig plats.

Vid ett uppmärksammat tal vid Columbia University i USA i september 2007 deklarerade presidenten Ahmadinejad att i Iran existerar inte homosexualitet på samma sätt som i väst. Rättsskydd mot diskriminering eller trakasserier mot homo- och bisexuella på grund av deras sexuella läggning saknas.

I Iran är det socialt tabubelagt att vara öppen med sin homosexualitet. Homosexuella personer i Iran kan inte öppet visa sin sexuella läggning utan socialt fördömande av omvärlden. Ett vanligt intryck är att de allra flesta homosexuella därför väljer att leva relativt diskret och tillbakadraget för att undvika att utsätta sig för någon fysisk eller juridisk fara.

Offentliga uttryck för kärlek mellan vuxna individer undertrycks i Iran oavsett sexuell läggning, se även rubrik 5...

Könsbyte accepteras av myndigheterna och är tillåtet i Iran. Transsexuella kan numera även få ekonomiskt bistånd för operationer och hormonbehandling. Under senare år har ett antal operationer rapporterats i media utan att ha väckt protester eller klagomål.

18. Flyktingars rättigheter

I Iran finns omkring 1 miljon flyktingar där merparten är afghaner som började repatrieras för några år sedan. I takt med att arbetslösheten stiger i Iran ökar kraven på repatriering av afghaner.

Den näst största gruppen av flyktingar utgörs av omkring 60 000 irakier, främst kurder, från Gulfkriget 1991. Få flyktingar lämnade Irak i samband med den amerikanska invasionen av Irak våren 2003 för att bege sig till Iran. Däremot har antalet irakiska flyktingar som använder Iran som transitland ökat under senare år.

Iran har ratificerat 1951 års Genève-konvention om flyktingars rättigheter och har anslutit sig till 1967 års tilläggsprotokoll. UNHCR är väletablerat i Teheran med kontor runtom i landet. Även IOM är numera väletablerat i Teheran. Iran blev fullödig medlem av IOM 2001. Samarbete rörande flyktingfrågor sker med Iranska Röda Halvmånen.

Flyktingar i Iran har i allmänhet behandlats väl med tillgång till hälsovård, utbildning och mat. Många har integrerats i det iranska samhället. Flyktingars rättigheter är dock begränsade på andra områden, exempelvis får de inte utan

särskilt tillstånd lämna bosättningsorten. Framför allt flyktingar utan tillstånd att bo i Iran har utnyttjas som billig arbetskraft och har små möjligheter att kräva att omfattas av arbetsrätten. Afghanska flyktingar ses ofta verksamma i grova och riskabla kroppsarbeten. UNHCR och Iran ingick i februari 2002 en överenskommelse om frivillig repatriering av illegala flyktingar. Irans femårsplan anger som mål att repatriera flera afghaner. Iran har därför inte velat registrera nyanlända afghaner som flyktingar med hänvisning till att de sökt sig till Iran av ekonomiska skäl. Under 2007 har regeringen satt i gång en kampanj med syfte att öka repatrieringen av afghaner. Bara mellan april och augusti uppges 160 000 personer ha deporterats till Afghanistan, många mot sin vilja.

19. Funktionshindrades situation

Iran, som har ett stort antal krigsinvalider efter kriget mot Irak 1980 – 1988, har gjort betydande ansträngningar för att hjälpa funktionshindrade samt motverka diskriminering av funktionshindrade individer. Det finns ett stort antal organisationer som tillvaratar funktionshindrades intressen. Hos samtliga större offentliga och privata arbetsgivare, måste minst 3 procent av personalstyrkan bestå av funktionshindrade. En särskild ersättning, baserad på graden av funktionshinder, utbetalas ur offentliga medel till funktionshindrade.

Det iranska samhället är dock inte särskilt väl anpassat för personer med funktionshinder.

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Oberoende organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter motarbetas i Iran. Det finns ett antal organisationer som självständigt söker slå vakt om grupperns rättigheter, till exempel. journalister och författare, men deras möjligheter att verka försvåras av myndigheterna. Särskilt organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter och enskilda organisationer överhuvudtaget, som har kontakter med utlandet och med ambassader, är särskilt övervakade och för dem finns allvarigare risker.

1996 skapades vad som kan liknas vid ett särskilt utskott för frågor rörande mänskliga rättigheter i parlamentet, känd som Kommission 90 efter en paragraf i Irans konstitution. Utskottet finns formellt kvar, men dess roll har inskränkts av det konservativa parlamentet.

Mer än 400 enskilda organisationer är verksamma i Iran inom en mängd olika områden. Flera arbetar med frågor rörande mänskliga rättigheter. I augusti 2005 antogs nya förordningar och dekret av regimen för att ytterligare öka kontrollen av enskilda organisationer och begränsa deras möjligheter att verka

fritt. Under 2007 har myndigheterna intensifierat sina trakasserier och förföljelser av människorättsaktivister och flera frivilligorganisationer har tvingats stänga. Detta gäller särskilt organisationer med utländska/internationella kontakter.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

Åtskilliga FN-organ är verksamma i Iran, däribland UNHCR, UNICEF, WHO, WFP, UNDP, UNESCO och UN Office on Drugs and Crime (UNODC). Flera stödjer projekt relaterade till mänskliga rättigheter som till exempel samarbete med juridiska fakulteter vid iranska universitet och kvinnoprogram på landsbygden. Stor vikt läggs vid utbildning. UNICEF samarbetar med rättsväsendet för att få till stånd ändringar i brottsbalken rörande barn under 18 år och för att förbättra kvinnornas situation. UNDP verkar för att öka allmänhetens rättsmedvetande. FN-projekten med inriktning på att främja de mänskliga rättigheterna har mött ökade svårigheter.

EU har i dialog med Iran sökt verka för en positiv utveckling rörande mänskliga rättigheter. Sedan 2002 har EU en dialog med Iran om mänskliga rättigheter. Inga möten inom ramen för dialogen har dock kunnat genomföras sedan i juni 2004 trots flera försök från EU:s sida att återuppta dialogen. EU har varit medverkat till att lämna förslag till resolutioner om mänskliga rättighetssituationen i Iran i FN:s generalförsamling 2004, 2005, 2006 och 2007. Det stora antalet uppvaktningar gällande mänskliga rättigheter som EU-ordförandeskapet gjort har i princip avvisats av Iran. Flera EU-länder är bilateralt engagerade i projekt som rör det iranska rättsväsendet men som blivit allt svårare att genomföra.

Ett antal länder ger stöd till enskilda organisationer som är verksamma på MR-området. Representanter från internationella enskilda organisationer har svårt att få visum till Iran. Human Rights Watch ses som ett organ lydande under USA och dess representanter är inte önskvärda i landet.